

mus, De constitutionibus in 6, et leg. Sed et posteriores, ff. De legibus, ubi statuitur quod lex posterior revocet priorem directe contrariam, etiam non facta ejus mentione.

(39. Adducuntur plures correctiones juris civilis factæ a jure canonico. Jus civile in l. Sicut, et l. Omnes, et l. Cum notissimi, Cod. De præscript. 30 vel 40 annor., permittens præscriptionem longissimi temporis cum mala fide est correctum per jus canonicum in Quoniam 20, De præscriptionibus, ubi leges civiles allegatæ, velut nutritivæ peccati expresse revocantur, addita ratione: « Cum generaliter sit omni constitutioni atque consuetudini derogandum quæ absque mortali peccato non potest observari. » Jus civile in l. 1. ff. de usuris, et l. Eos qui, cod. eod. cum similibus, ubi censentur licitæ usuræ, vel saltem permittuntur, est correctum per jus canonicum in cap. Super eo, 4, cap. Cum tu, 5, c. Præterea 7, De usuris, juncta Clement. unic. eod. ubi usuræ expresse prohibentur sub gravissimis pœnis. Jus civile in l. Patri, et seq. ff. Ad legem Juliam, De Adulteriis, ubi licitum est patri occidere adulterum in fragranti crimine cum filia deprehensum, dummodo et filiam occidat, et in l. Marito ff. eod. ubi idem permittitur marito respectu certarum personarum, si deprehendantur in adulterio cum uxore sua, est correctum per jus canonicum, in c. Si non licet 9, caus. 23, q. 5, c. Inter hæc 6, et cap. Admonere 8, caus. 33, q. 2, cum similibus, ubi expresse prohibetur talis occisio, et concordat propositio 19, inter damnatas ab Alexandro VII. « Non peccat maritus occidens propria auctoritate uxorem in adulterio deprehensam. » Aliæ plurimæ correctiones juris civilis factæ a jure canonico possent adduci, sed brevitatibus gratia relinquuntur videndæ apud auctores, et præsertim apud Baptistam a S. Blasio, tom. I, Tract. contradictionum juris canonici cum jure civili, ubi de istis duas centurias recenset.

(40. In materia spirituali et sacramentorum, neglecta seu relicta dispositione juris civilis, universim ad jus canonicum est recurrendum. Hæc enim tractare et definire non spectat ad potestatem sæcularem, sed ad spiritualem et ecclesiasticam, textu expresso in cap. Decernimus 2, De judiciis cum similibus. Hinc, quamvis jure civili in l. Nuptiæ 2, et 18, ff. De ritu nuptiarum, et l. Nec filiam, cod. De nuptiis, et § 1, Institut. eod. declaretur invalidum matrimonium quod filii familias contrahunt sine consensu parentum in quorum potestate existunt, standum tamen est juri canonico, in cap. Sufficiat 2, caus. 27, q. 2, et cap. Hoc Sanctum 16, caus. 32, quæst. 2, cum similibus, ubi talis consensus non requiritur nisi de honestate, juncto conc. Trident. sess. 23, c. 1, De reform. matrimon., ubi oppositum asserentes anathemate damnantur.

(41. Item negliguntur et relinquuntur leges civiles disponentes de personis et rebus ecclesiasticis, et quoad ista est omnimode standum dispositioni juris canonici; cap. Bene

quidem 1, cap. Denique 5, cap. Cum ad verum 6, cap. Satis 7, cap. In scripturis 9, distinct. 96, cap. Ecclesia 10, De constitutionibus; ubi expresse id statuitur, quamvis leges civiles favorem ecclesiarum vel ecclesiasticarum personarum concernant, ibi: « A quibus si quid motu proprio statutum fuerit, quod ecclesiarum etiam respiciat commodum et favorem, nullius firmitatis existit, nisi ab Ecclesia fuerit approbatum. »

* Confer cl. P. Zech. in suis Præcognitis juris canonici, tit. 20, ubi agit de origine præcipuarum differentiarum inter jus canonicum et jus civile: item quale jus sit sequendum? Neque omittendus Bartholus in Institutionibus juris canonici, in quibus plura offendes a jure canonico in jure civili emendata.*

(42. Jura juribus, quantum fieri potest, sunt concordanda, neque eorum correctio est inducenda sine necessitate, textu expresso in cap. Cum expediat 29, De elect. in 6, ibi: « Cum expediat concordare jura juribus, et eorum correctiones, si sustineri valeant, evitari; » et concordat textus in l. Unic., De inofficiis. dotibus, ibi: « Leges legibus concordare promptum est, » cum similibus. Unde in l. Non est novum 25, et seq. ff. De legibus generaliter sancitur, ad evitandas jurium correctiones, leges priores esse trahendas et explicandas per posteriores, et e contra, has per priores, ibi: « Non est novum ut priores leges ad posteriores trahantur, etc. Sed et posteriores leges ad priores pertinent, nisi contrariæ sint. »

(43. Ubi tamen est manifesta jurium contrarietas non admittens congruam conciliationem, tunc standum est posteriori decisioni seu constitutioni: lex enim posterior revocat priorem directe contrariam, etiam non facta ejus mentione, textu expresso in cap. Licet Romanus 1, De constitutionibus in 6, ibi: « Licet Romanus pontifex, qui jura omnia in scrinio pectoris sui censetur habere, constitutionem condendo posteriorem, priorem (quamvis de ipsa mentionem non faciat) revocare noscatur, » etc. Concordat l. Sed et posteriores, ff. De legibus, ibi: « Sed et posteriores leges ad priores pertinent, nisi contrariæ sint. » Unde etiam in testamentis statur ultimo, quamvis in ipso non fiat mentio de priori, l. Si Mihi, et tibi, ff. De legatis 1, et cap. Ultima voluntas 4, caus. 13, quæst. 2.

(44. Jus, prout est objectum justitiæ, est facultas legitima quam quis habet ad aliquam rem obtinendam vel retinendam, aut ad aliquid faciendum; ita ut ab illius rei obtentione seu retentione, vel ab illa actione facienda licite impediri non possit. Est in re communis. Et in hoc sensu dicitur quis jure suo uti, habere jus agnationis vel cognationis ad hæreditatem vel tutelam; quod jus necessitudinis appellatur in l. ult. ff. De justit. et jure. Item in hoc sensu dicitur hæres succedere in omne jus defuncti: Reg. juris 59, et 62 in 6. Item in hoc sensu dicitur: « Nullus videtur dolo facere, qui jure suo utitur, » l. Nullus § De regul. jur. Item in hoc sensu dicitur: « Nemo potest

plus juris transferre in alium, quam sibi competere dignoscatur; » regul. 19, juris in 6. Item in hoc sensu dicitur: « Juri suo quilibet renunciare potest, » cap. Si diligenti 12, De foro compet., cap. Si de terra 6, De privilegiis. Item in hoc sensu dicitur: « Qui juri suo semel renuntiat, non potest postea ad illud redire, » cap. Quam periculosum 8, caus. 7, q. 1, c. Cum inter 16, De election., juncta Glossa, ibid.

(45. Jus taliter acceptum dividitur in jus in re, et in jus ad rem; cap. Quoniam 8, De concession. præbend., in 6, ibi: « Quibus jus non esset quæsitum in re, licet ad rem. »

(46. Jus in re, seu reale, est illud quod per ipsam rei traditionem acquiritur; jus autem ad rem, seu personale, est illud quod aliquo justo titulo habetur ad rem, ut ejus traditio fiat. Sic in re communis. (47. Unde, ut vides, jus in re seu reale dat actionem in ipsam rem; ita ut habens jus in re habeat actionem ad eam sibi vindicandam, a quocunque possideatur. Sic, verbi gratia, si equus Pauli fuit furto ablatum, poterit eum Paulus repetere, ubicunque invenerit, non obstante quod alius equum bona fide emerit, quia talis equus est Paulo obstrictus, et ipse respectu hujus equi habet jus in re; § Omnium, Instit. de action. et ibi Glossa fin. l. Officium 9, ff. De rei vindicat. Jus autem ad rem seu personale non dat actionem in ipsam rem, sed in personam impedientem consecutionem rei. Sic verbi gratia si quis habeat jus ad rem sibi donatam, venditam, sed nondum traditam, seu per electionem, postulationem, aut præsentationem ad beneficium ecclesiasticum nondum sibi collatum, non potest ipsam rem seu beneficium vindicare, atque in judicio repetere, quia res illa nondum est facta sua ante actualem traditionem, sicuti nec beneficium factum suum ante actualem collationem, sed solum poterit actionem personalem instituere adversus eum qui ipsum fraudavit, seu injuste impedit vel impediverit ab illius rei seu beneficii consecutione; l. penult. Cod. De action. et oblig. Hinc patet quod duo possint habere jus respectu unius et ejusdem rei, unus scilicet jus in re, et alter jus ad rem; verbi gratia, Paulus vendens domum Titio, pretio nondum soluto, et domo nondum tradita, habet adhuc jus in domo, Titius autem jus solum ad domum.

(48. Unde, ut totum hoc melius intelligatur, notandum est quod actio *Ut sic*, quæ ut habetur § 1. « Institut. de Action. est jus persequendi in judicio, quod sibi debetur, » dividitur in actionem realem et personalem, ut docet communis et clarissimus textus in § Omnium, Instit. de actionib. ibi: « Omnium autem actionum summa divisio in duo genera deducitur, aut enim in rem sunt, aut in personam; nam agit unusquisque, aut cum eo qui ei obligatus est vel ex contractu vel ex maleficio, quo casu proditæ sunt actiones in personam: per quas intendit adversarium ei dare aut facere oportere, et aliis quibusdam modis; aut cum eo agit qui nullo jure se obligatus est; movet

tamen ei de aliqua re controversiam, quo casu proditæ actiones in rem sunt; veluti si rem corporalem possideat quis, quam Titius suam esse affirmet; possessor autem domini ejus se esse dicat, nam si Titius suam esse intendat, in rem actio est. »

(49. Justitia non semel pro virtute omni ac sanctitate sumitur; sic *Prov. xi, v. 6. Justitia rectorum* (scilicet virtuosa et sancta vita) liberabit eos. *Matth. iii, vers. 15*, dum Christus Joanni baptizare recusanti dixit: *Sic enim decet nos implere omnem justitiam*, nempe omnem virtutem et perfectionem. *Matth. v, vers. 6: Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam* (videlicet virtutem et sanctitatem), quoniam ipsi saturabuntur. *Ibid., vers. 20: Nisi abundaverit justitia vestra* (id est virtus, et religio, et sanctitas) plus quam Scribarum et Phariseorum, non intrabitis in regnum celorum; ut enim in hunc textum inquit meus Lyranus, illi magis secundum opera justi appellari, quam secundum voluntatem affectabant; ad salutem autem non sufficit bona doctrina, nisi adsit bona vita: hinc viros sanctos et virtute præditos, justos appellari ex sacris litteris et sanctis Patribus passim deprehendimus; estque justitia sic sumpta una ex octo beatitudinibus quas in monte Christus docuit (*Matth., cit. cap. v*). At, prout ad præsens spectat, justitia tanquam peculiaris virtus, et prima ex cardinalibus attenditur; sicque accepta describitur quod sit constans et perpetua voluntas jus suum unicuique tribuendi. Communis cum Ulpiano in l. Justitia, ff. de Justitia et jure.

(50. Justitia hæc communissime dividitur in *legalem* seu *universalem*, et *particularem*. Justitia legalis seu universalis « est virtus ordinans hominem a suis actibus ad bonum commune reipublicæ seu communitatis, » id est, virtus qua homo reddit et præstat quod justum et debitum est ipsi communitati ad sui conservationem. Justitia particularis « est virtus quæ cuique particulari personæ jus suum debitum reddit, seu, quod idem est, virtus quæ recte inter se ordinat et adæquat homines quoad commutationem bonorum particularium et distributionem bonorum communium. » (51. Hæc justitia particularis subdividitur in *distributivam*, et *commutativam*. Communis ex Aristotele v. Ethicor., cap. 2. Justitia distributiva est quæ distribuit bona communitatis in singulas partes secundum debitam proportionem dignitatis vel meriti cujusque, sicut econtra etiam onera communitatis secundum proportionem facultatis cujusque. Justitia commutativa est quæ commutat bona particularia inter ipsas partes communitatis secundum æqualitatem debitam, sive ex contractu, sive ex delicto propter damnum alteri illatum. Et hæc justitia commutativa observatur inter partes, quando fit commutatio voluntaria, et ex contractu cum consensu utriusque, scilicet dantis et accipientis: ut in emptione, venditione, mutuo, aliisque contractibus, considerando solum valorem rerum sine ullo respectu ad personas, uti videlicet tanti valeat res reddenda, quanti

valet accepta, ut centum reddendo pro centum, qualescunque sint personæ contrahentes et commutantes, sive nobiles, sive ignobiles. Et observatur etiam, quando commutatio est involuntaria, et ex delicto, seu damno injuste illato, ut cum quis alicui invito aliquid suum aufert, seu damnum injustum infert in bonis fortunæ, famæ, vel vitæ. Si quis enim furatus sit alteri equum æstimatum 40 scutis, injuste per injuriam combusserit alterius domum æstimatam centum scutis, debet totidem ei restituere, etiamsi nullum pactum cum ipso inierit; quia rem ablatam reddere, et damnum injuste illatum resarcire cogitur. Communis.

(52. Justitia distributiva et commutativa varie differunt, præcipue vero in tribus, scilicet in æqualitate, in alteritate, et in debito. In æqualitate differunt, quia justitia commutativa servat æqualitatem simpliciter, et arithmetica, id est rei ad rem, ut centum ad centum sine ullo habito respectu ad personas. Justitia vero distributiva servat solum æqualitatem secundum quid, et geometricam, id est solum æqualitatem inter proportionem et proportionem, ut nimirum talis sit proportio inter bona et onera, quæ distribuuntur, qualis est proportio inter conditiones et qualitates personarum quibus fit distributio. In alteritate differunt, quia justitia commutativa proprie et totaliter est ad alterum, sive ad personam adæquate et totaliter distinctam; justitia vero distributiva non est omnino ad alterum, seu ad personam adæquate et totaliter distinctam, sed est totius reipublicæ seu communitatis ad partem seu membrum illius; pars autem non adæquate et omnino distinguitur a toto, sed in toto includitur. In debito differunt, quia justitia distributiva non continet proprie ac stricte debitum, sicuti justitia commutativa. Nam ille, cui ex emptione, verbi gratia, vel donatione res debetur, longe majus et arctius jus habet ad illam, tanquam sibi jure proprio debitam petendam, quam ad petendam partem boni communitatis, verbi gratia officium, dignitatem, beneficium, etc.; longeque gravior committitur injuria contra justitiam commutativam, quam contra justitiam distributivam. (53. Sola enim justitia commutativa, si violetur, proprie et per se inducit obligationem restitutionis; justitia autem distributiva non inducit obligationem restitutionis, rationes sui, erga partem neglectam, sed ratione justitiæ commutativæ, si ei sit adjuncta, solum aliquando per accidens erga ipsam communitatem, ut si princeps contulit officium indigno cum detrimento reipublicæ, tenebitur ad compensationem damnorum, etc., card. de Lugo De justitia et jure, tom. I, disp. 1, sect. 3, a n. 51, ubi testatur de communi Lessius lib. II, cap. 1, num. ultimo et c. 32, dub. 3. Rebelus lib. I, q. 3, n. 18. Sporer tom. II, tract. 4, Præliminar. ad præcept. secundæ Tabulæ, c. 1, sect. 3, n. 37, et alii passim.

(54. Non potest inter Deum et hominem intercedere justitia rigorosa et stricta, sed solum justitia latius sumpta. Communis. Justitia enim rigorosa et stricta requirit ex

parte debitoris perfectum debitum solvendi: implicat autem ut sit in Deo perfectum debitum solvendi respectu creaturæ, et in creatura perfectum jus exigendi respectu Dei, adeoque, etc. Latius vero sumpta justitia potest intercedere inter Deum et hominem, quia si justitia sumatur præcise pro obligatione adimplendi promissa, potest Deus ex justitia aequaliter teneri creaturæ, uti ex tali justitia debet justis coronam gloriæ, justa illud Apostoli, II ad Timoth. IV: *In reliquo reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus iudex.* Hinc S. Augustinus de talis justitiæ debito loquens in psalm. XXXVIII, circa finem, dicit: « Debitorem Dominus ipse fecit se, non accipiendo, sed promittendo; » et serm. 16, De verbis apostoli cap. 2, quasi Deo recordans talis justitiæ debitum, sic ipsum alloquitur: « Redde quod promisisti, quia fecimus quod jussisti. »

(55. Inter patrem et filium, dominum et mancipium, maritum et uxorem formaliter qua tales sunt, non potest esse justitia proprie et simpliciter, sed solum improprie et secundum quid. Communis. Et ratio est quia justitia perfecta debet esse ad alterum, qui scilicet natura et jure sit ab altero distinctus, Filius autem, mancipium seu servus, et uxor, quatenus tales sunt, non sunt natura et jure a patre, domino et marito distincti, adeoque, etc. Filius namque, ut talis, est quasi pars patris et natura, quippe ex paterno semine natus. Unde ea quæ debet filius patri, non debet ut distinctus ab ipso, sed ut ejus pars, et ea quæ pater debet filio, non debet alteri, sed ut sibi ipsi, seu ut suæ parti. Sic servus non censetur alter a domino, cum non sit sui juris, sed domini, ipsiusque instrumentum animatum ad opera domestica, et quiddam ex ejus bonis, adeo ut possit illum, ut rem suam, vendere, donare, commutare. Ita etiam uxor est aliquid mariti, et contra, cum sint moraliter unum corpus et una caro, et sic non censentur distincti in ordine ad regimen domesticum, cum jus uxoris ad illud sit juris viri, seu dependens a viro, adeoque inter ipsos non potest esse justitia proprie et simpliciter, sed solum improprie et secundum quid.

(56. Inter supradictos autem materialiter sumptos, ac quatenus homines sunt, et singuli peculiare jus vel dominium habent, potest esse justitia proprie et simpliciter. Communis. Et ratio est quia supradicti materialiter sumpti, quatenus homines sunt, sunt sui juris, et ab invicem independentes in multis rebus, nec accipitur unus ut pars alterius, sed quilibet, ut persona singularis et capax ex bonis sibi propriis ineundi contractus; filius namque non solum jam emancipatus, tanquam verus dominus omnium bonorum suorum, sed etiam minorennis adhuc sub patria potestate constitutus, tanquam verus dominus suorum bonorum castrensiū vel quasi castrensiū, potest cum eodemmet suo patre inire veros contractus emptionis vel venditionis, vel alios ex justitia obligantes, juxta l. 2, ff. De emptione,

Sic mancipium seu servus, tanquam verus dominus proprii peculii, potest medio ipso inire cum domino contractum redemptionis, ita ut dominus peccaret contra justitiam, si, eo pacto inito acceptaque pecunia, servum non manumitteret. Ita etiam uxor, tanquam vera domina bonorum suorum paraphernalium potest de ipsis cum marito inire contractus ex justitia obligantes. Tum quia etiam, quoad debitum conjugale et dotis legitimam administrationem, est inter uxorem et maritum juris stricti æqualitas, adeoque justitia simpliciter, cum negatio debiti et dotis dissipatio sint proprie contra justitiam, ut tenent omnes. Tum etiam quia singuli omnium supradictorum habent sibi proprium et strictum jus famæ et vitæ, unde universaliter delicta inter patrem et filium, servum et dominum, uxorem et maritum, ut homicidium, injusta infamatio, furta de bonis non subjectis, sunt vere contra justitiam simpliciter; imo sunt delicta contra justitiam qualificata, adeoque inter ipsos materialiter sumptos, quatenus homines sunt, potest esse justitia proprie et simpliciter.

(57. Justitia præmiativa, quæ pro meritis reddit præmia, et vindicativa seu punitiva, quæ delictis reddit supplicia, utraque deducitur saltem per imitationem et similitudinem ad justitiam tam distributivam quam commutativam, ut patet inductione; tunc enim justitia præmiativa reducitur ad distributivam, quando munera, officia, honores et hujusmodi in præmium propriorum meritorum et beneficiorum præstitorum distribuit, inæqualiter tamen juxta inæqualitatem ac proportionem status et conditionis, dando scilicet plus personis dignioribus et præstantioribus, quam minus dignis et minus præstantibus, ut communiter fieri solet. Tunc autem justitia præmiativa reducitur ad commutativam, quando præmia distribuit æqualiter juxta æqualitatem meritorum, nulla habita ratione conditionis, dignitatis et status personarum quibus fit illa distributio. Ita etiam tunc justitia vindicativa seu punitiva reducitur ad distributivam, quando nocentes, ut par est, punit, habitatamen ratione dignitatis seu status personarum; sic alapa data, verbi gratia, a persona potente et magnæ dignitatis, levius punitur quam data a persona infimæ plebis; quamvis sit data eidem personæ; tunc vero justitia punitiva seu vindicativa reducitur ad commutativam, quando servat æqualitatem inter poenam et delictum, æqualia inferendo supplicia pro æqualibus delictis, nulla habita ratione conditionis, dignitatis et status personarum, quibus supplicia inferuntur. Mastrius in 3, disp. 7, n. 177. Reiffenstuel Theolog. moral., tract. 6, De just. et jure, dist. 2, q. 2, num. 19, post Scotum 4, dist. 46, q. unic. § Hoc prima, et plures alios.

(58. Adversus jus divinum non præscribitur. Benedictus XIV, tom. XXI, constitut. 3, incip.: *Declarasti Nobis.* Nec adversus jus ecclesiasticum in his quæ præcepta sunt universalis Ecclesiæ. Idem *ibidem.*

(59. Alia ad rem, vide in Additionibus ex aliena manu ad verb. *Lex*, art. 1.

ADDITIONES CASINENSES.

(1. Agitur sub n. 38, h. articuli de contrarietate, ubi intervenit, inter jus canonicum et civile.

Liceat nunc rem abundantius evolvere, comparatione facta inter utrumque, ecclesiasticum nempe et jus civile Romanum.

(2. « Ut rite in hac materia procedamus, meminisse oportet, ex legibus civilibus aliquas esse jure canonico expresse approbatas, aliquas expresse correctas atque abrogatas, aliquas vero neque approbatas neque improbatas, sed silentio prætermittas. » Ita Benedictus XIV, De synod. diocesi, lib. IX, cap. 10, n. 1.

(3. Ut a primis initium rite ducamus, aliquas ex iis indicabimus matrimonium respicientes. — Olim ex Romanæ Ecclesiæ disciplina impotentia ergo minime matrimonia dissolvebantur. Et hujusmodi conjugis occurrentibus, in quibus impotentia perpetua deprehenderetur, responderi solebat mulieri ut conjugem suum, quem tanquam virum habere non poterat, in fratris locum haberet, juxta quod rescriptum legitur ab Alexandro III, in hæc verba: « Consuetudo est Romanæ Ecclesiæ, in similibus taliter tenere, quod si non potest eam sicut uxorem habere, ipsam habeat ut sororem. Cap. 2 De frigid. et malefic., in l. Collect. Decret. apud Ant. August.

(4. « Hodie vero, sic idem Benedictus XIV: « impotentia perpetua recensetur inter impedimenta matrimonium dirimentia, » de quo in cap. *Fraternitatis*, ac toto titulo De frigidis et maleficiis, *ibidem*, n. 2.

(5. « At quoniam, prosequitur Lambertinus, post contractum conjugium frequenter contingit constare quidem de alterutrius conjugis impotentia, sed valide dubitari num ea sit perpetua vel potius temporanea, seu an sit insanabilis vel possit naturali arte sanari; ideoque leges civiles, quando impotentia signa aut evidentia aut indubitata non sunt, certum conjugibus præscribere tempus, intra quod operam dare possint rei conjugali suasque vires experiri, adhibitis etiam opportunis remediis quæ peritorum judicio apta sint ad illas reficiendas et roborandas, si adhiberi queant citra grave vitæ periculum et valetudinis detrimentum. Ad hujusmodi experimentum Justinianus imperator, in l. In causis, cod. de repudiis, præfinivit biennium; sed postea, ratus non posse intra biennium certum ferri judicium de impotentia perpetuitate, in Novella 22, § Per occasionem, illud prorogavit ad triennium, loc. cit., n. 2. »

(6. Lubet afferre hic utrumque textum Justinianæ, tenoris sequentis: « In causis jam dudum specialiter definitis, ex quibus recte mittuntur repudia, illam addimus, ut, si maritus uxori ab initio matrimonii usque ad duos annos continuos computandos, coire minime propter naturalem imbecillitatem valeat, possit mulier, vel ejus parentes sine periculo dotis amittendæ repudium marito mittere. » L. X, cod. De repudiis.)

(7. Postea in Novella 22, cap. 6, sic idem imperator constituit: « Per occasionem quoque necessariam et non irrationabilem distrahitur matrimonium, quando aliquis impotens fuerit coire mulieri, et agere quæ a natura viris data sunt; si *biennium* quidem, secundum de hoc a nobis pridem scriptam legem, transcurrat ex nuptiarum tempore, ille vero quia pro veritate est vir non ostendat; licebit. . . mulieri, aut ejus patribus disjungere matrimonium, et mittere repudium. . . Hanc itaque legem corrigimus brevi quadam adjectione: non enim *biennium* numerari solum ex ipso tempore copulationis, sed *triennium* volumus: edocti namque sumus. . . quosdam, amplius quam biennium temporis non valentes, postea potentes ostensos ministrare filiorum procreationi. »

(8. Hanc autem Justiniani sanctionem expresse Cœlestinus III approbavit in cap. *Laudabilem* 5, De frigidis et maleficiatis, cujus hæc sunt verba: « *Laudabilem*, etc., et infra. . . Sollicite quoque ad ultimum requisivisti, quantum tempus indulgendum sit naturaliter frigidis ad experientiam copulæ nuptialis, in qua si defecerint, separantur. Nos vero. . . in præsentis consultatione sentimus ut, si naturaliter frigidus non potest illa, quam duxit, uti pro conjuge, a tempore celebrat contractus, si frigiditas prius probari non possit, usque ad triennium secundum *authenticum legale* cohabitent, quo elapso, si nec tunc cohabitare voluerint et. . . mulier per justum iudicium de viro probare potuerit quod cum ea coire non possit, accipiat alium. »

(9. Ac proinde (modo relatum Justiniani Novellæ 22, cap. 6.) in foris ecclesiasticis « tanquam lex canonica allegatur, et ubique religiose custoditur; » ait Benedictus XIV, l. et n. cit.

(10. Pari modo quantum ad cognationem civilem attinet, leges Romanæ, turpe atque inhonestum reputantes matrimonia inter eos iniri qui etiam imaginaria ac ficta ista cognationis specie conjunguntur, irritas decrevere nuptias: 1° Inter adoptantem et adoptatum atque ab isto descendentes; 2° inter adoptatum et filios naturales adoptantis; 3° inter adoptantem et uxorem adoptati, ac vicissim inter adoptatum et uxorem adoptantis; aliis insuper ad rem notatis, prout in evolvendis ex Lucio nostro matrimonii impedimentis, infra v. *Matrimonium* videbimus.

(11. Jam vero et cognationem legalem, et quæ ex ea ad nuptias profluunt obstacula, eo prorsus modo quo a jure civili statuta fuerant, universim recepit approbavitque Nicolaus I, in Responsione ad consulta Bulgarorum, cap. 21, cujus responsionis fragmenta referuntur in can. *Ita diligere* 1, caus. 30, quæst. 3, in cap. unic. De cognatione legali, in hæc sane verba: « Ita diligere, ibi. . . Quandoquidem nec inter eos qui adoptione filii sunt, venerandæ Romanæ leges matrimonia contrahi permittunt. » Apud Bened XIV. l. c. n. 1.

(12. Hactenus de legibus civilibus a jure canonico expresse receptis et approbatis. Longe plura proferre possumus exempla legum abrogatarum et correctarum, quæ scilicet cum sanctionibus canonicis minime cohærent.

(13. Ut vero in hac re accurate procedamus, illud utique notandum venit, differentias seu contrarietates speciales inter jus civile Romanum, atque canonicum, generatim ad quinque capita reduci. Vel enim spectant materiam conscientiæ, et ubi periculum imminet peccati; vel res ecclesiasticas et spirituales; vel processum judicium; vel res seu materias profanas; vel penas delinquentibus debitas: de his sigillatim præstat disserere.

(14. Quantum ad primum hujusmodi præcipue differentiæ observandæ veniunt.

I. De jure Romano possessor malæ fidei, res sic possessas præscribit tempore longissimo l. 3, l. 4, cod. De præscr., 30, vel 40, an. — Secus est de jure canonico, ut ex cap. ult. de præscr. ubi allegatæ leges civiles velut nutritivæ peccati expresse revocantur, hoc sane pacto: « Quoniam omne quod non est ex fide, peccatum est, synodali iudicio definimus ut nulla valeat absque bona fide præscriptio, tam canonica quam civilis; cum generaliter sit omni constitutioni atque consuetudini derogandum, quæ absque mortali peccato non potest observari. Unde oportet ut qui præscribit, in nulla temporis parte rei habeat conscientiam alienæ. »

II. Sic pactum factum patri a filia, dum nuptui tradebatur, quod, de dote contenta, nullum ad bona paterna regressum haberet, non valet jure civili, quamvis sit juratum (Reiffenstuel. in Decretal. Procem. § 11, n. 3) ex l. Pactum 3, cod. De collationibus, ibi: « Pactum dotali instrumento comprehensum, ut contenta dote, quæ in matrimonio collocabatur, nullum ad bona paterna regressum haberet, juris auctoritate improbat, nec intestato patri succedere filia ea ratione prohibetur. » — Secus dicendum de jure canonico, ubi juramentum fuerit interpositum: cap. *Quamvis De pactis* in 6. » Ibi: « Quamvis pactum patri factum a filia dum nuptui tradebatur, ut dote contenta nullum ad bona paterna regressum haberet, improbet lex civilis; si tamen juramento non vi nec dolo præstito firmatum fuerit ab eadem, omnino servari debet: cum non vergat in æternæ salutis dispendium, nec redundet in alterius detrimentum. »

III. De jure civili usuræ vel censentur licitæ, l. 1, ff. De usuris, ibi: « Placuit licitas usuras peti posse, » juncta l. eos qui, cod. eod., vel saltem ibidem permittuntur. — At his sanctionibus « Ecclesiæ legibus est derogatum, ac severe vetitum, seu verius jure naturali et divino vetitum declaratum, quidquam lucri, etiamsi minimum sit, ex mutuo reportare: quod ex can. 43, inter apostolicos, ex can. 2 concil. Illiberitani, ex can. 12 concil. Arelatensis l. ex can. 16 concilii Carthaginensis III, aliisque pluribus Ecclesiæ sanctionibus, atque ex com-

muni sanctorum Patrum sensu aperte constare inferius demonstrabimus. » Ita Benedictus XIV. De Synod. dioceses., lib. ix, cap. 11, n. 1. — Vide dicenda et addenda sub v. *Usura*.

IV. De Lege civili « Patri datur jus occidendi adulterum cum filia, quam in potestate habet. » L. 20, ff. ad legem Juliam De adulteriis coercendis. Idemque permittitur marito respectu certarum personarum, si deprehendantur in adulterio cum uxore sua: l. Marito 24, ff. eod. « At ejusmodi leges, utpote quæ impunitatem dabant delinquentibus adversus V Decalogi præceptum, quo cuiuslibet interdictum ne quemquam privata auctoritate interficiat, sunt a jure canonico rescissæ, uti habetur in can. *Inter hæc*, 33, q. 2. Quare ab Alexandro VII, die 7 Septembris 1669, apostolica damnationis telo confixa fuit etiam hæc propositio in ordine 19: « Non peccat maritus occidens propria auctoritate uxorem in adulterio deprehensam. » Quinimo adeo jus canonicum abhorret ab occisione uxoris, etiam in adulterio repertæ, ut virum id scelus perpetrantem non solvat ab impedimento, quo in can. *Interfectores*, et in can. *Admonere* 33, quæst. 2, cæteros ligavit propriæ uxoris interfectores, ne deinceps possint cum alia matrimonium contrahere. . . quod tamen impedimentum esse tantum impediens, et non dirimens, docet cum communi S. Thomas in 4, dist. 38, q. 1, art. 2. Ad aliquid vero indulgendum humanæ imbecillitati, et subitæ iræ qua homines exardescunt, cum suo suæque familiæ honoris illatam injuriam propriis oculis conspiciunt, statuit Alexander III, cap. *Si vero* De sentent. excomm., ut excommunicationis Papæ reservata non subiaceat « qui in clericum cum uxore, matre, sorore, vel filia propria turpiter inventum, manus injecerit violentas. » Sic Benedictus XIV, l. cit., cap. 12, n. 7.

V. Pariter juxta leges civiles conjugatus cognoscens solutam, adulterii iudicio non tenetur, l. 6, § 1, ff. De adulteriis; et l. 2, cod. eod. tit., quamvis adulterii crimine damnetur conjugata solutam admittens. Aliud statutum est a jure canonico, quod tam virum quam uxorem eadem lege teneri voluit, quia utrobique idem ligat fidei conjugalis vinculum. Quare Ambrosius lib. i, De Abraham, relatus in can. *Nemo*, 32, quæst. 4, ait: « Nemo blandiatur sibi de legibus hominum. Omne stuprum adulterium est, nec viro licet, quod mulieri non licet. Eadem a viro, quæ ab uxore debetur castimonia. Quidquid in ea quæ non sit legitima uxor commissum fuerit, adulterii crimine damnatur. »

Et in can. 20, ead. caus. 32, quæst. 5, sic S. Hieron. « Aliæ sunt leges Cæsarum, aliæ Christi. *Aliud Papinianus, aliud Paulus noster præcipit.* Apud illos viris impudicitia frena laxantur, et solo stupro atque adul-

(115) Cum hac epigraphe, *Adrianus* (papa), *Sancteburgen. archiepisc.* (ann. 790), ita apud Bohemerum.

terio condemnato, passim per lupanaria et ancillulas libido permittitur, quasi culpam dignitas faciat, non voluntas. Apud nos, quod non licet feminis, æque non licet viris, et eadem servitus pari conditione censetur. » Abrogatis autem, ita Benedictus XIV, prædictis legibus civilibus nimium indulgentibus virorum impudicitia, consequens fuit ut eadem actio ad divortium dareur uxori contra virum adulterum, quæ huic competit adversus adulteram uxorem. De Synod. dioceses., lib. ix, cap. 12, n. 1.

VI. Sic quoque jure communi Justinianæ irrita habentur matrimonia inita a filiis familias sine consensu parentum, secundum illud ff. 2, de ritu nupt., nempe: « Nuptiæ consistere non possunt nisi consentiant omnes, id est qui coeunt, quorumque sunt in potestate. » Quod idem ad servos, quoad consensum dominorum, extendebatur.

« Utrasque leges civiles, tam videlicet quæ servorum, quam quæ filiorum familias solo contrahentium consensu inita matrimonia infringebant, quondam ratas habuit Ecclesia: etenim S. Basilius, epist. 199, canonica 2, ad Amphilochem: « *Matrimonia*, inquit, sine iis qui potestatem habent, fornicationes sunt. Neque ergo vivente patre, neque hero, qui conveniunt, extra reprehensionem sunt; quemadmodum si annuant cohabitationi, quos penes hujus rei est arbitrium, tunc firmitatem conjugii accipit cohabitatio. » Et concilium Aurelianense IV an. 341, can. 22: « Ut nullus per imperium potestatis filiam competere audeat alienam, ne conjugium, quod contra parentum voluntatem imple copulatur, velut captivitas iudicetur; sed, sicut est prohibitum, non admittatur. In his qui perpetraverint, excommunicationis severitas, pro modo piaculi, imponatur. » Et can. 24, loquens de conjugio servorum decrevit: « Quæcunque mancipia, sub specie conjugii, ad ecclesiæ septa confugerint, ut per hoc credant posse fieri conjugium, minime eis licentia tribuatur, nec talis conjunctio a clericis defendatur. »

« Concilium Cabilonense II an. 813, relato a Gratiano in can. ult. 29, quæst. 2, postquam dixit: « Nobis visum est ut conjugia servorum non dirimantur, hanc statim limitationem adjecit; ubi legalis conjunctio fuit, et per voluntatem dominorum. » Hæc omnia habentur apud Benedictum XIV. l. c. cap. 11, n. 2 et 3.

« Verum postea consultius visum Ecclesiæ præfatas civiles leges, pluribus sæculis a se aut approbatas aut toleratas, corrigere et abrogare; statuitque ut deinceps nuptiarum validitas a solo penderet contrahentium consensu, nequaquam autem a nutu eorum sub quorum dominio vel potestate contrahentes existunt; quod generatim sancitum legitimus in cap. *Cum locum*, ex. De sponsalibus et matrim in cap. *Licet*, et in cap. *Tua*, De sponsa duorum; speciatim vero de servis rescriptis Adrianus papa (115) ad archiepisco-

Hoc pacto auctor decretalis dicendus foret Adrianus I, qui an. 772 pontifex fuit creatus.